

Verkenning naar de aanpak van (dis)continuïteit in wettelijke controles

In het kort - Externe accountants geven over het algemeen serieuze aandacht aan de aanpak van (dis)continuïteit in de wettelijke controle, zo blijkt uit onze verkenning. Onze data-analyse duidt op een stijgende lijn in het aantal opgenomen materiële onzekerheidsparagrafen in controleverklaringen bij controlecliënten die later failliet zijn gegaan. De AFM ziet graag dat deze stijgende lijn zich voortzet. Het blijft belangrijk dat externe accountants voldoende aandacht blijven besteden aan het onderwerp en dat ze blijven werken aan het versterken van de professioneel-kritische instelling. We geven daarom een aantal verwachtingen voor accountants(organisaties).

Samenvatting

Faillissementen kunnen grote impact hebben op alle belanghebbenden bij een onderneming. Het aantal faillissementen is in 2024 verder gestegen en zal naar verwachting ook eerder toe- dan afnemen. Dit door steeds snellere en voorgaande technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Het is daarom van maatschappelijk belang dat externe accountants bij de wettelijke controle van een jaarrekening voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen om te kunnen evalueren of de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling geschikt is. In het verleden is dit niet altijd gebeurd. Dat heeft geleid tot extra maatschappelijke aandacht voor (dis)continuïteit in de wettelijke controle.

Discontinuïteit is een belangrijk onderwerp; het vergroten van het bewustzijn voor discontinuïteit is een prioriteit van de AFM. Dit is voor de AFM aanleiding om in 2025 een verkenning te doen naar de wijze waarop externe accountants hun verantwoordelijkheid nemen ten aanzien van de controle van (dis)continuïteit, zoals we ook aankondigden in de AFM Agenda 2025. Voor deze verkenning hebben we een literatuur en data-analyse uitgevoerd, en 25 interviews met diverse stakeholders afgenomen. We deden *geen* dossieronderzoek.

Op basis van de gehouden interviews is ons beeld dat externe accountants in wettelijke controles over het algemeen serieuze aandacht geven aan de uitdagingen die komen kijken bij het evalueren van de geschiktheid van de gehanteerde continuïteitsveronderstelling. Deze – ook door de sector breed erkende – uitdagingen zijn complex. Als voorbeeld noemen geïnterviewden de *toekomstgerichtheid* van de controle-informatie; die toekomstgerichtheid maakt het toetsen van deze informatie lastiger. Ander voorbeeld zijn de snelle en soms niet te voorziene ontwikkelingen in de buitenwereld.

Analyse van data die wij ontvangen van accountantsorganisaties, duidt op een toename van het aantal gevallen dat een materiële onzekerheidsparagraaf is opgenomen in controleverklaringen bij controlecliënten die later failliet zijn gegaan. De AFM ziet graag dat deze stijgende lijn zich voortzet. Dat neemt niet weg dat er gevallen zijn waarin externe accountants hun verantwoordelijkheid ten aanzien van (dis)continuïteit in wettelijke controles onvoldoende hebben opgepakt. Volgens geïnterviewden zijn hiervoor een aantal belangrijke oorzaken. Zoals onvoldoende afstand tot de controlecliënt, maar ook het ontbreken van een breed en samenhangend (holistisch) begrip van de controlecliënt en haar omgeving, waardoor duidelijke *red flags* worden gemist. Andere oorzaken die worden genoemd, zijn een *confirmation bias* (het zoeken naar controlebewijs dat veronderstellingen bevestigt in plaats van tegenspreken) en het niet of te laat inschakelen van deskundigen.

De AFM vindt het daarom belangrijk dat accountants(organisaties) voldoende aandacht blijven besteden aan het thema (dis)continuïteit en dat ze blijven werken aan het versterken van de professioneel-kritische instelling. De AFM formuleert daarom een aantal verwachtingen voor accountants(organisaties) ten aanzien van de aanpak van (dis)continuïteit in wettelijke controles. Het gaat daarbij onder andere om de noodzaak van het hebben van een goed en samenhangend begrip van de controlecliënt en diens omgeving, en om het te allen tijde hanteren van een professioneel kritische instelling. Dit draagt eraan bij dat externe accountants hun verantwoordelijkheid (blijven) vervullen en dat gebruikers van de jaarrekening vaker tijdig gewaarschuwd worden voor naderende faillissementen.

We zijn gematigd positief over de uitkomsten van onze verkenning. De uitkomsten geven geen aanleiding om op dit moment een verdiepend thematisch onderzoek te doen. Wel verwachten wij dat accountants(organisaties) aandacht blijven houden voor het thema (dis)continuïteit en dat zij de door ons opgestelde verwachtingen in acht zullen nemen. De AFM zal aandacht blijven geven aan dit thema door analyse van interne en externe data en door het blijven opvolgen van signalen en incidenten.

Inhoud

1.	Inleiding	4
2.	Het verslaggevingsecosysteem en relevante wet- en regelgeving	6
2.1	Externe accountants hebben een belangrijke verantwoordelijkheid	6
2.2	Relevante controlestandaarden worden aangepast	8
3.	Onderzoeksopzet en uitkomsten	9
3.1	Literatuuronderzoek en interviews	9
3.2	Uitkomsten	9
4.	Verwachtingen en rol AFM	13
4.1	Verwachtingen AFM ten aanzien van accountants(organisaties)	13
4.2	De AFM blijft aandacht houden voor (dis)continuïteit	14
5.	Bijlage: Onderzoeksmethode en overige bevindingen	15

1. Inleiding

Het voortbestaan van een onderneming is minder vanzelfsprekend dan in het verleden. De levensduur van ondernemingen en hun businessmodellen neemt steeds verder af. Dit komt onder meer door steeds snellere maatschappelijke, geopolitieke en technologische ontwikkelingen, klimaatrisico's en toenemende internationalisering van het bedrijfsleven. Het aantal faillissementen van ondernemingen zal daarmee naar verwachting eerder toe- dan afnemen.¹ Faillissementen kunnen grote impact hebben op alle belanghebbenden bij een onderneming, zoals handelspartners, beleggers en andere kredietverstrekkers.

Het is daarom van groot maatschappelijk belang dat externe accountants hun verantwoordelijkheid nemen als het gaat om het evalueren van de geschiktheid van de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling bij het opstellen van de jaarrekening van de onderneming. Het bestuur van de onderneming maakt doorgaans de jaarrekening op in de veronderstelling dat de onderneming haar activiteiten in de nabije toekomst kan voorzetten (de continuïteitsveronderstelling). De externe accountant moet voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen om te evalueren of deze continuïteitsveronderstelling geschikt is. Als de externe accountant daar gerede twijfels over heeft, moeten er aanvullende controlewerkzaamheden worden uitgevoerd. Als de externe accountant op basis daarvan tot de conclusie komt dat er sprake is van een onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit, dan moet de externe accountant in de controleverklaring een aparte sectie opnemen met de titel *'Onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit'* (de materiële onzekerheidsparagraaf).² Ook moet de externe accountant vaststellen of het bestuur in de jaarrekening een adequate toelichting heeft gegeven op de onzekerheid van materieel belang, en op de plannen die het bestuur heeft om deze onzekerheid van materieel belang het hoofd te bieden. Als dat dit niet het geval is, moet de externe accountant de implicaties daarvan afwegen, en op basis daarvan mogelijk de (aard van de) controleverklaring aanpassen. In het verleden hebben externe accountants deze controlewerkzaamheden niet altijd goed opgepakt, zoals bij de controle van de jaarrekeningen van DSB, Eurocommerce, en Imtech. Dit heeft geleid tot extra maatschappelijke aandacht voor de wijze waarop externe accountants omgaan met (dis)continuïteit in wettelijke controles.

Discontinuïteit is een belangrijk onderwerp en het vergroten van het bewustzijn voor discontinuïteit is een prioriteit van de AFM. Dit is voor de AFM aanleiding geweest in 2025 een verkenning te doen naar de werkzaamheden van externe accountants ten aanzien van (dis)continuïteit in wettelijke controles. Deze verkenning is eerder aangekondigd in de AFM Agenda 2025. We hebben een literatuuronderzoek en een data-analyse uitgevoerd en 25 interviews afgenomen met verschillende stakeholders. Dit om een beeld te krijgen van de wijze waarop externe accountants hun verantwoordelijkheid nemen ten aanzien van (dis)continuïteit in wettelijke controles. We hebben *geen* dossieronderzoek uitgevoerd.

Op basis van de gehouden interviews is ons beeld dat externe accountants in wettelijke controles over het algemeen serieuze aandacht geven aan de uitdagingen bij het evalueren van de geschiktheid van de gehanteerde continuïteitsveronderstelling. Externe accountants staan in wettelijke controles voor een aantal specifieke en complexe uitdagingen bij het evalueren van de geschiktheid van de continuïteitsveronderstelling: controle-informatie is toekomstgericht, waardoor die informatie complex is om te toetsen, de buitenwereld ontwikkelt zich snel en soms op een manier die niet voorzien kan worden, het bestuur heeft prikkels om de toekomst van de onderneming rooskleuriger voor te stellen, en tijdens de controle kan naar voren komen dat het voortbestaan van de onderneming afhankelijk is van financiers.

¹ Ook meer specifieke redenen kunnen invloed hebben op het verwachte aantal faillissementen; Rabobank, 2025.

² NV COS 570.22

Analyse van data die wij ontvangen van accountantsorganisaties, duidt op een *toename* van het aantal gevallen dat een materiële onzekerheidsparagraaf is opgenomen in controleverklaringen bij controlecliënten die later failliet zijn gegaan. De AFM ziet graag dat deze stijgende lijn zich voortzet. Dat neemt niet weg dat er gevallen zijn waarin externe accountants hun verantwoordelijkheid ten aanzien van (dis)continuïteit in wettelijke controles onvoldoende hebben opgepakt. Volgens geïnterviewden zijn daar aantal belangrijke oorzaken voor:

- Onvoldoende afstand tot de controlecliënt;
- Het ontbreken van een breed en samenhangend (holistisch) begrip van de controlecliënt en diens omgeving, waardoor duidelijke *red flags* worden gemist;
- Een *confirmation bias* (het zoeken naar controlebewijs dat veronderstellingen bevestigt in plaats van tegenspreekt);
- Het niet of te laat inschakelen van deskundigen.

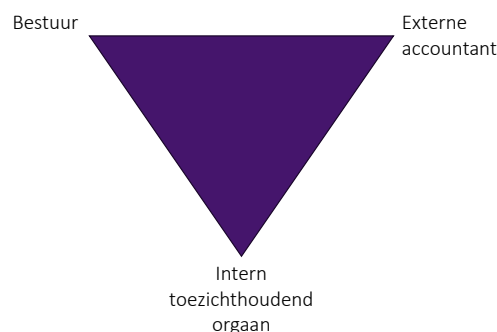
Wij geven de sector op basis van onze verkenning een aantal verwachtingen mee ten aanzien van de aanpak van (dis)continuïteit in de wettelijke controle. Met als doel dat de aandacht voor het thema (dis)continuïteit onverminderd groot blijft en dat de sector blijft werken aan het versterken van de professioneel-kritische instelling. Het gaat daarbij onder andere om de noodzaak van het hebben van een goed en samenhangend begrip van de controlecliënt en diens omgeving, en om het te allen tijde hanteren van een professioneel-kritische instelling. De verwachtingen van de AFM helpen accountants(organisaties) gebeurtenissen en omstandigheden te identificeren die gereide twijfel kunnen doen ontstaan over de continuïteit van de onderneming en hier opvolging aan te geven in wettelijke controles. Mogelijk leidt dit tot meer gevallen waarin de externe accountant een materiële onzekerheidsparagraaf over (dis)continuïteit opneemt in de controleverklaring. De materiële onzekerheidsparagraaf bevat een verwijzing naar de toelichting van het management over de onzekerheden van materieel belang. Gebruikers van de jaarrekening ontvangen door de opname van deze paragraaf tijdig informatie dat een onderneming mogelijk in de nabije toekomst kan ophouden te bestaan en haar verplichtingen mogelijk niet kan nakomen. Gebruikers kunnen daar in hun besluitvorming rekening mee houden. Met inachtneming van deze verwachtingen van de AFM kan de kwaliteit van wettelijke controles verder worden verhoogd.

2. Het verslaggevingsecosysteem en relevante wet- en regelgeving

2.1 Externe accountants hebben een belangrijke verantwoordelijkheid

Binnen het verslaggevingsecosysteem onderscheiden we de verantwoordelijkheden van het bestuur, het interne toezichtsorgaan en de externe accountant (Figuur 1). In algemene zin beschrijft het verslaggevingsecosysteem de verantwoordelijkheden van de diverse partijen die betrokken zijn bij de totstandkoming van de jaarrekening en het waarborgen van de kwaliteit daarvan. Dit hoofdstuk zoomt in op (dis)continuïteit.

Figuur 1: Het verslaggevingsecosysteem

Het bestuur van een onderneming is primair verantwoordelijk voor het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling ten behoeve van het opstellen van de jaarrekening (NV COS 570.3-5; IAS 1). Doorgaans hanteert het bestuur bij het opstellen van de jaarrekening de veronderstelling dat de onderneming haar activiteiten in de nabije toekomst kan voortzetten (art. 2:384 lid 3 BW). Dit wordt ook wel de continuïteitsveronderstelling genoemd. Het bestuur moet de continuïteitsveronderstelling beoordelen. Bij twijfel over de continuïteit mag verwacht worden dat het bestuur verschillende scenario's opstelt en afweegt, om te kunnen beoordelen of de continuïteitsveronderstelling geschikt is. Deze scenario's (voorzien van eventuele mitigerende plannen) worden ook voorgelegd aan de externe accountant. Het is belangrijk dat het bestuur in de jaarrekening een transparante en duidelijke toelichting opneemt over eventuele materiële continuïteitsrisico's die zij onderkent.³ Deze toelichting is ook van toegevoegde waarde voor het maatschappelijk verkeer.⁴

Het interne toezichtsorgaan van de onderneming (zoals de raad van commissarissen of auditcommissie) waarborgt goede verslaggeving. Dat doet het interne toezichtsorgaan door toezicht te houden op het bestuur. Zij bewaakt daarmee ook dat het hanteren van de continuïteitsveronderstelling door het bestuur passend is. Het interne toezichtsorgaan heeft de verantwoordelijkheid om het bestuur met raad en daad terzijde te staan wanneer er twijfels zijn over de continuïteit van de onderneming. Zij moet het bestuur ook kritisch bevragen ingeval zij twijfelt over de geschiktheid van de continuïteitsveronderstelling, maar het bestuur daarover geen twijfel heeft. Van het interne toezichtsorgaan mag worden verwacht dat zij de door het bestuur opgestelde scenario's kritisch beoordeelt en de voorgestelde mogelijke alternatieven afweegt. Zij overlegt - zo vaak als zij dat nodig acht - met de externe accountant.

³ Ook als er zorgen zijn over de continuïteit, maar geen materiële onzekerheid, moet het bestuur in de jaarrekening een toelichting op de gehanteerde continuïteitsveronderstelling opnemen indien dat noodzakelijk is voor het vereiste inzicht (RJ 110.129 en 135.203). Bij beursgenoteerde ondernemingen moet het bestuur in het bestuursverslag een verklaring met duidelijke onderbouwing opnemen dat (a) het naar de huidige stand van zaken gerechtvaardigd is dat de jaarrekening is opgesteld op going concern basis en (b) in het bestuursverslag de materiële risico's en onzekerheden zijn vermeld die relevant zijn ter zake van de continuïteit van de vennootschap voor een periode van twaalf maanden na opstelling van het verslag (BP 1.4.3 CGC).

⁴ Zie bijvoorbeeld Myers, Schmidt & Wilkins, 2014; Wang, 2022.

De externe accountant moet controlewerkzaamheden uitvoeren die in de gegeven omstandigheden geschikt zijn om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen om een uitspraak te kunnen doen over de geschiktheid van de continuïteitsveronderstelling. Door het uitvoeren van wettelijke controles van jaarrekeningen van ondernemingen en daarover een oordeel te geven, vervult de externe accountant een vertrouwensfunctie richting het maatschappelijk verkeer. Het is de verantwoordelijkheid van de externe accountant om - als onderdeel van de controlewerkzaamheden - de continuïteitsveronderstelling van het bestuur te evalueren. Hiervoor moet de externe accountant controlewerkzaamheden uitvoeren die in de gegeven omstandigheden geschikt zijn om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen (NV COS 570.6). Hierbij moet de externe accountant een actieve houding en een professioneel-kritische instelling hebben.⁵

Als de externe accountant gerede twijfels heeft over de continuïteit van de onderneming, moeten er aanvullende controlewerkzaamheden uitgevoerd worden (NV COS 570.16). In de eerste plaats moet de externe accountant het bestuur verzoeken een beoordeling te maken van de mogelijkheid van de onderneming om haar continuïteit te handhaven (voor zover het bestuur dat nog niet heeft gedaan). In de tweede plaats moet de externe accountant de plannen van het bestuur evalueren; het gaat dan om plannen om de onderneming in staat te stellen haar continuïteit te handhaven. De externe accountant moet evalueren of de plannen de situatie kunnen verbeteren en ook of de plannen in de gegeven omstandigheden haalbaar zijn. Tot slot moet de externe accountant de door het bestuur opgestelde kasstroomprognoses evalueren. De externe accountant moet daarvoor onder andere beoordelen of de daarvoor gebruikte gegevens betrouwbaar zijn en of het management een adequate onderbouwing kan geven voor de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan de prognoses.⁶

Als de externe accountant op basis van de verkregen controle-informatie concludeert dat er een onzekerheid van materieel belang is dat de onderneming haar continuïteit kan handhaven, dan moet de externe accountant in de controleverklaring een aparte sectie opnemen om dat te benadrukken (de materiële onzekerheidsparagraaf; NV COS 570.22). De materiële onzekerheidsparagraaf van de externe accountant heeft een belangrijke signaalfunctie richting het maatschappelijk verkeer. Daarmee vestigt de externe accountant er de aandacht op dat de onderneming in financiële moeilijkheden verkeert en in de nabije toekomst mogelijk ophoudt te bestaan.⁷ Deze bevindingen deelt de externe accountant ook met het interne toezichthoudend orgaan (art. 2:393 lid 4 BW; NV COS 570.25). Daarnaast moet de externe accountant vaststellen of het bestuur de onzekerheid van materieel belang - en ook de plannen die zij heeft om deze onzekerheid van materieel belang het hoofd te bieden - adequaat heeft toegelicht in de jaarrekening (NV COS 570.19).⁸

Als de externe accountant - in tegenstelling tot het bestuur - tot de conclusie komt dat discontinuïteit onontkoombaar is, dan moet de externe accountant een afkeurend oordeel formuleren. Als het bestuur in zo'n situatie de continuïteitsveronderstelling niet loslaat en de activa en passiva van de onderneming niet op liquidatiegrondslagen waardeert, en het effect daarvan niet beschrijft in de toelichting (art. 2:384 lid 3 BW; RJ 170), dan moet de externe accountant een afkeurende controleverklaring bij de jaarrekening afgeven (NV COS 570.21).

In het verleden hebben externe accountants hun verantwoordelijkheid ten aanzien van (dis)continuïteit in wettelijke controles niet altijd goed opgepakt. Externe accountants hebben in die gevallen, bijvoorbeeld (a) onvoldoende oog gehad voor de continuïteitsrisico's van de bedrijfsactiviteiten van de

⁵ Zettler & Pheijffer, 2018; Brink-van der Meer, 2021

⁶ Zettler & Pheijffer, 2018; Brink-van der Meer, 2021

⁷ Zie bijvoorbeeld Chen & Church, 1996; Bérard, Brousseau & Vanstraelen, 2019; Hofmann, Pott & Quick, 2024; Routledge, 2025.

⁸ De jaarrekening wordt bij gerede twijfel over continuïteit nog steeds opgemaakt onder de continuïteitsveronderstelling (art. 2:384 lid 3 BW; RJ 170).

onderneming (DSB)⁹, (b) niet voldoende en geschikte controle-informatie verkregen om de continuïteitsveronderstelling te kunnen evalueren (Eurocommerce)¹⁰ of (c) nagelaten vast te stellen dat de toelichting op de continuïteitsveronderstelling door het bestuur in de jaarrekening 2012 niet adequaat was (Imtech)¹¹. Als gevolg van deze tekortkomingen, hebben de betrokken externe accountants mogelijk ten onrechte niet onderkend dat zij in de controleverklaring een materiële onzekerheidsparagraaf hadden moeten opnemen (DSB en Eurocommerce), dan wel ten onrechte toegelaten dat het bestuur in de toelichting op de jaarrekening onjuist en misleidend heeft verklaard dat zij voldoende zekere plannen had waarmee de onderneming haar continuïteit zou kunnen handhaven als de verwachte prestatie- en kasstroomontwikkelingen zouden tegenvallen (Imtech). Deze ondernemingen zijn allemaal failliet verklaard. Ook in andere landen blijkt dat externe accountants onvoldoende kritisch waren tijdens de controle van jaarrekeningen van ondernemingen die kort daarna failliet zijn verklaard.¹² Het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer in externe accountants is daardoor onder druk komen te staan. Zowel binnen als buiten Nederland zijn verschillende commissies ingesteld om te onderzoeken waarom wettelijke controles door de externe accountant niet altijd effectief zijn. Voorbeelden van deze commissies zijn de commissie toekomst accountancysector (NL), de kwartiermakers (NL), en Sir Bydon (UK). Uit deze onderzoeken kwam onder andere naar voren dat er meer aandacht nodig is voor de wijze waarop externe accountants met (dis)continuïteit in wettelijke controles omgaan.¹³

2.2 Relevante controlestandaarden worden aangepast

De controlestandaarden voor (dis)continuïteit zijn aangescherpt. Dit draagt bij aan het beter informeren van stakeholders over de continuïteit van ondernemingen. Internationaal ziet controlestandaard 570 (ISA 570 Going Concern) toe op werkzaamheden op het gebied van (dis)continuïteit. Recent heeft de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) deze standaard onder de loep genomen en aangepast.¹⁴ Daarbij zijn onder andere de vereisten aangescherpt en verduidelijkt op het gebied van werkzaamheden voor de risicoanalyse en voor de beoordeling van de veronderstellingen van het bestuur over de continuïteit.¹⁵ Voor het inschatten van de continuïteit moet de externe accountant zich focussen op een periode van 12 maanden vanaf de datum van de controleverklaring. De nieuwe controlestandaard is van toepassing op controles van jaarrekeningen voor boekjaren die beginnen op of na 15 december 2026. Deze aanpassingen zullen naar verwachting ook doorgevoerd worden in de Nederlandse standaarden 570 en 700 (NV COS 570 en 700).

⁹ CBB 18 november 2015, ECLI:NL:CBB:2015:362, r.o. 2.10.3.

¹⁰ AK 30 november 2015, ECLI:NL:TACAKN:2015:147, r.o. 4.17-4.18.

¹¹ CBB 26 september 2023, ECLI:NL:CBB:2023:534, r.o. 10.1.4.11.

¹² Audit Reform Lab, 2024.

¹³ Commissie toekomst accountancysector, 2020; Kwartiermakers toekomst accountancy, 2023; Brydon, 2019

¹⁴ IAASB, 2025

¹⁵ Voor de controle van de jaarrekening van een beursgenoteerde entiteit gelden in de vernieuwde standaard aanvullende eisen als het bestuur op basis van significante oordeelsvorming concludeert dat geen sprake is van een materiële onzekerheid omtrent de continuïteit. Zo dient een verwijzing te worden opgenomen naar de desbetreffende toelichting in de jaarrekening en dient vermeld te worden hoe de externe accountant de beoordeling van de continuïteitsveronderstelling door het bestuur heeft geëvalueerd.

3. Onderzoekopzet en uitkomsten

3.1 Literatuuronderzoek en interviews

De AFM doet een verkenning naar de wijze waarop externe accountants omgaan met (dis)continuïteit in wettelijke controles, zoals aangekondigd in de AFM Agenda 2025.¹⁶ De wijze waarop externe accountants hun verantwoordelijkheid nemen op het gebied van (dis)continuïteit is uitvoerig onderzocht. Daarbij worden in de literatuur twee typen ‘fouten’ (type 1 en type 2) onderscheiden.¹⁷ De literatuur noemt als type-1-fout een situatie waarin de externe accountant een materiële onzekerheidsparagraaf opneemt in de controleverklaring, maar de onderneming niet failliet gaat.¹⁸ Dit kan komen doordat de externe accountant te voorzichtig is in verband met mogelijke aansprakelijkheid in geval van faillissement.¹⁹ Wanneer de externe accountant ten onrechte geen materiële onzekerheidsparagraaf heeft opgenomen in de controleverklaring, is er in de literatuur sprake van een type-2-fout. De literatuur vindt hiervoor verschillende verklaringen, waaronder te weinig onafhankelijkheid van de controlecliënt, het missen van een goed beeld van de controlecliënt en haar omgeving en een suboptimale samenstelling van het controleteam.²⁰ Hoewel niet in de literatuur beschreven als fout, kan het ook zo zijn dat een externe accountant een materiële onzekerheidsparagraaf opneemt in de controleverklaring van een onderneming die daarna failliet gaat, maar dit onvoldoende heeft onderbouwd met voldoende en geschikte controle-informatie. In deze situatie zou een andere verklaring dan een goedkeurende verklaring met een materiële onzekerheidsparagraaf mogelijk meer passend zijn geweest, zoals een verklaring van oordeelsonthouding of een afkeurende verklaring. Met een andere passende verklaring zou een sterker signaal zijn afgegeven aan het maatschappelijke verkeer.

Er zijn 25 interviews gehouden met verschillende betrokkenen en er is een analyse uitgevoerd op de data die wij hebben ontvangen van accountantsorganisaties. We hebben onder andere interviews gehouden met externe accountants van verschillende accountantsorganisaties, leden van de NBA-werkgroep continuïteit, beleggers(verenigingen), curatoren, banken, wetenschappers en andere (internationale) toezichthouders. Het onderzoeksonderwerp wordt hierdoor vanuit meerdere perspectieven belicht. De data-analyse is uitgevoerd op de data die accountantsorganisaties bij ons hebben aangeleverd over wettelijke controles in de periode 2021 tot en met 2024 bij entiteiten die in die periode failliet zijn gegaan. De bijlage bevat meer details over de onderzoeksmethode en overige bevindingen.

3.2 Uitkomsten

Externe accountants staan voor 4 uitdagingen in het verrichten van controlewerkzaamheden voor (dis)continuïteit.

Uit de interviews blijkt dat externe accountants bij het uitvoeren van controlewerkzaamheden voor (dis)continuïteit voor een aantal uitdagingen staan. Dit zijn:

¹⁶ AFM, 2024

¹⁷ Zie bijvoorbeeld Carson, Fargher, Geiger, Lennox, Raghunandan & Willekens., 2013; Geiger, Gold & Wallage., 2021; Bosman, van der Kuip & Janssen., 2021.

¹⁸ Overigens is het de vraag of een type-1-fout als fout kan worden bestempeld, omdat de opname van een materiële onzekerheidsparagraaf een waarschuwingssignaal is en geen voorspeller van een faillissement.

¹⁹ Zie bijvoorbeeld Kaplan & Williams, 2013; Geiger et al., 2021; Eutsler, Nickell & Rob, 2016.

²⁰ Zie bijvoorbeeld Geiger et al., 2021; Dhaliwal, Lamoreaux, Lennox & Mauler, 2015; Read & Yezegel, 2016; Geiger et al. 2024a.

1. **De controle-informatie om de continuïteitsveronderstelling te kunnen evalueren, is op de toekomst gericht.** Toekomstgerichte informatie is complex om te toetsen en vereist een andere *mind set* van de externe accountant.
2. **De buitenwereld is ingewikkeld en ontwikkelt zich snel, soms ook op een manier die externe accountants niet kunnen voorzien.** Een breed en samenhangend (holistisch) begrip van de omgeving waarin de controlecliënt opereert, is essentieel. Externe accountants hebben echter geen ‘glazen bol’ om de toekomst te voorspellen. Op elk moment kunnen zich onverwachte ontwikkelingen voordoen in de omgeving van de controlecliënt die grote impact kunnen hebben op de continuïteit.²¹
3. **Het bestuur heeft prikkels om de toekomst van de onderneming rooskleurig voor te stellen en informatie achter te houden voor het maatschappelijk verkeer.** De toekomstgerichte informatie is gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. Het bestuur kan de neiging hebben deze informatie rooskleurig voor te stellen, bijvoorbeeld om te voorkomen dat de externe accountant een materiële onzekerheidsparagraaf opneemt in de controleverklaring. Daarnaast kan het bestuur de publicatie van verslaggeving vertragen of helemaal geen financiële informatie meer delen (en deponeren) wanneer een onderneming in zwaar weer verkeert.²² Op basis van de interviews ontstaat de indruk dat de deponeringsplicht in Nederland slechts minimaal wordt gehandhaafd, waardoor het bestuur hier nauwelijks consequenties van ondervindt.
4. **De wettelijke controle kan vertraging oplopen door afhankelijkheid van financiers.** Als een onderneming afhankelijk is van externe financiering om haar activiteiten te kunnen voorzetten, dan moet de externe accountant een inschatting maken of deze financiering van de onderneming wordt voortgezet. De externe accountant heeft hiervoor een verklaring van de financier (*waiver*) nodig. Voordat de financier deze *waiver* kan afgeven, heeft zij een gecontroleerde jaarrekening nodig. De externe accountant en financier zijn dus als het ware afhankelijk van elkaar. Als gevolg hiervan wachten zij op elkaar en kan de wettelijke controle significante vertraging oplopen.

De controleverklaring bevat niet altijd informatie over een mogelijk naderend faillissement

Het algemene beeld uit de interviews is dat externe accountants over het algemeen serieuze aandacht besteden aan de aanpak van (dis)continuïteit in de wettelijke controle. Op basis van de interviews ontstaat ook het beeld dat accountantsorganisaties acties ondernemen om externe accountants te ondersteunen in hun aanpak van (dis)continuïteit. Bijvoorbeeld door het instellen van procedures²³ bij gereede twijfels rondom continuïteit, en het plenair bespreken van casussen om bewustheid te creëren van signalen die duiden op discontinuïteit.

Uit onze data blijkt echter dat externe accountants niet altijd een materiële onzekerheidsparagraaf hebben opgenomen in de controleverklaring. Bij controlecliënten die later failliet zijn gegaan, hebben externe accountants in 46% van de wettelijke controles een materiële onzekerheidsparagraaf opgenomen in de laatste controleverklaring. Dit baseren wij op basis van data over wettelijke controles die accountantsorganisaties met ons gedeeld hebben over de periode 2021 tot en met 2024. Als we ons beperken tot de gevallen waar de laatste controleverklaring is afgegeven binnen het jaar voorafgaand aan het faillissement, heeft de externe accountant in 60% van de gevallen een materiële onzekerheidsparagraaf opgenomen in de controleverklaring. Daarmee lijkt sprake te zijn van een stijgende lijn. Uit een studie onder Nederlandse accountantsorganisaties in de periode 2012-2020 blijkt

²¹ Zie bijvoorbeeld Francis, 2024.

²² Zie bijvoorbeeld Bosman et al., 2021; Geiger, Gold & Wallage., 2024a.

²³ Een voorbeeld hiervan is een consultatieprocedure die voorschrijft altijd te moeten consulteren op (dis)continuïteit, tenzij er aan bepaalde voorwaarden is voldaan.

namelijk dat in 37% van de gevallen een continuïteitsparagraaf werd opgenomen in de controleverklaring wanneer een wettelijke controle werd uitgevoerd in het jaar voorafgaand aan het faillissement.²⁴

In een substantieel aantal gevallen (40%) lijkt er op basis van onze data dus geen materiële onzekerheidsparagraaf opgenomen te zijn in controleverklaringen afgegeven binnen het jaar voorafgaand aan het faillissement. Daarvoor zijn een aantal mogelijke redenen aan te wijzen. Eén van de redenen kan zijn dat de externe accountant zijn werk niet goed heeft gedaan. Er zijn ook andere mogelijke redenen voor het ontbreken van een materiële onzekerheidsparagraaf in controleverklaringen van ondernemingen die kort erna failliet gaan. Zo is de externe accountant geen voorspeller van faillissementen en kan de oorzaak van het faillissement gelegen zijn in niet-voorzienbare gebeurtenissen en omstandigheden ontstaan na afgifte van de controleverklaring. Verder kan een reden voor het ontbreken van een materiële onzekerheidsparagraaf zijn dat het bestuur van de onderneming relevante informatie niet aan de externe accountant heeft verstrekt om de toekomst rooskleurig voor te stellen.

In de gevallen waar de externe accountant geen materiële onzekerheidsparagraaf heeft opgenomen, bevat de controleverklaring ook niet altijd een signaal van een mogelijk naderend faillissement. In zo'n 70% van de gevallen waar de externe accountant geen materiële onzekerheidsparagraaf heeft opgenomen, is de strekking van de verklaring goedkeurend. In gevallen waar de externe accountant kiest voor oordeelonthouding of verklaring met beperking, zien we in minder dan 25% van de gevallen dat dit komt door discontinuïteit.

Er zijn 4 mogelijke oorzaken voor tekortkomingen in de controle van (dis)continuïteit

Geïnterviewden wijzen ook op gevallen waar externe accountants hun verantwoordelijkheid niet goed hebben opgepakt en waar een duidelijke verbeterkans ligt. Op basis van de interviews identificeren wij vier oorzaken die maken dat externe accountants in sommige gevallen hun werkzaamheden ten aanzien van (dis)continuïteit niet goed oppakken. Dit zijn:

1. De externe accountant bewaart onvoldoende afstand tot de controlecliënt;
2. De externe accountant mist duidelijke rode vlaggen doordat zij een breed en samenhangend (holistisch) begrip mist van de controlecliënt en diens omgeving;
3. De externe accountant heeft een *confirmation bias*;
4. De externe accountant consulteert niet of te laat, en schakelt specialisten niet of niet tijdig genoeg in.

1. De externe accountant bewaart onvoldoende afstand tot de controlecliënt. De externe accountant bewaart niet altijd voldoende afstand tot de controlecliënt en als gevolg daarvan is hij niet professioneel-kritisch genoeg op de prognoses, mitigerende plannen en toelichting van het bestuur.²⁵ Geïnterviewden geven aan dat dit kan gebeuren als de externe accountant de cliënt al langere tijd controleert. Hoewel er roulatievereisten zijn voor organisaties van openbaar belang (OOB), zijn die er niet voor andere ondernemingen. Vooral kleinere niet-beursgenoteerde ondernemingen leunen (sterk) op de externe accountant en zijn kennis, en daarom kan het voor de externe accountant uitdagender zijn voldoende afstand tot de controlecliënt te blijven houden.²⁶

2. De externe accountant mist duidelijke rode vlaggen (*red flags*), doordat zij een breed en samenhangend (holistisch) begrip mist van de controlecliënt en diens omgeving. De externe accountant mist soms de noodzakelijke brede blik van (het businessmodel van) de controlecliënt, diens omgeving en de bredere marktomstandigheden om goed te begrijpen waar continuïteitsrisico's voor de controlecliënt

²⁴ Bosman et al. (2021) Bankruptcy and auditor's reporting in the Netherlands.

²⁵ Wetenschappelijke studies zijn hierover minder eenduidig. Zo vinden Feng & Li (2014), Reynolds & Francis (2000), Hossain, Coulton & Wang (2023) en Van Nieuw Amerongen & van Pareren (2019) geen of een positief effect: kleinere afstand tot de controlecliënt leidt vaker tot meer (kritische) werkzaamheden op (dis)continuïteit. Read & Yezegel (2016) vinden daarentegen een negatief effect.

²⁶ Zie bijvoorbeeld Read & Yezegel, 2016.

zitten. Dit klemmt des te meer nu de buitenwereld steeds complexer wordt en aan snelle veranderingen onderhevig is. Ook kan de externe accountant soms te veel bezig zijn met dossiervorming en het afwerken van checklists, waardoor duidelijke rode vlaggen worden gemist.

3. De externe accountant heeft een *confirmation bias*. De externe accountant heeft de neiging te zoeken naar controle-informatie die veronderstellingen bevestigt in plaats van tegenspreekt (een *confirmation bias*). Hierdoor wordt tegenstrijdig bewijs onvoldoende betrokken in de oordeelsvorming van de externe accountant, en is de externe accountant meer geneigd tot het afgeven van een goedkeurende controleverklaring zonder een materiële onzekerheidsparagraaf, dan wel een goedkeurende controleverklaring met een dergelijke paragraaf, zonder te overwegen of een oordeelonthouding of een afkeurende verklaring passender zou zijn geweest. Het bestaan van een *confirmation bias* komt ook uit de literatuur naar voren als oorzaak van een type-2-fout.²⁷

4. De externe accountant consulteert niet of te laat, en betreft specialisten niet of niet tijdig genoeg.

Continuïteits- en financieringsvraagstukken kunnen complex zijn. Het is belangrijk dat de externe accountant vroegtijdig in het controleproces (en niet pas op het eind van de wettelijke controle) consulteert en wanneer nodig vaktechnische specialisten betreft en/of specialisten op het gebied van business recovery of financiering.²⁸ Specialisten kunnen zowel intern als extern aan de accountantsorganisatie verbonden zijn (bijvoorbeeld SRA-Vaktechniek). Door tijdige consultatie en inschakeling van specialisten kan beter worden beoordeeld of de prognoses en mitigerende plannen van het bestuur realistisch en haalbaar zijn in de gegeven omstandigheden, en welke controleverklaring op basis van de verkregen controle-informatie passend is. Dit voorkomt dat men aan het eind van de wettelijke controle voor verrassingen komt te staan. Soms wordt er een onderhands crediteurenakkoord gesloten om de onderneming een doorstart te laten maken onder de Wet Homologatie Onderhands Akkoord.²⁹ Ook dan kan het inschakelen van specialisten nuttig zijn, maar dat gebeurt niet altijd.

²⁷ Zie bijvoorbeeld Trotman & Sng, 1989; Geiger et al., 2024a. Dit wordt mogelijk versterkt door een self-serving bias waarbij de eigen inschattingen van de externe accountant in grote mate worden beïnvloed door inschattingen van het bestuur van de controleclient (Bazerman, Loewenstein & Moore, 2002).

²⁸ Geiger et al., 2024a.

²⁹ De wet homologatie onderhands akkoord heeft tot doel om ondernemingen met dreigend faillissement, maar gezonde bedrijfsactiviteiten, te helpen reorganiseren (Rechtspraak, 2025).

4. Verwachtingen en rol AFM

4.1 Verwachtingen AFM ten aanzien van accountants(organisaties)

Aandacht voor het thema (dis)continuïteit blijft belangrijk. Uit onze verkenning blijkt dat externe accountants over het algemeen serieuze aandacht besteden aan de aanpak van (dis)continuïteit in wettelijke controles. Ook duidt analyse van data die wij ontvangen van accountantsorganisaties op een stijgende lijn in het aantal opgenomen materiële onzekerheidsparagrafen in controleverklaringen bij controlecliënten die later failliet zijn gegaan. Toch blijft aandacht voor (dis)continuïteit in wettelijke controles belangrijk. De maatschappelijke impact van een faillissement kan groot zijn en het is relevant voor stakeholders om in de controleverklaring tijdig geïnformeerd te worden over eventuele materiële onzekerheden over de continuïteit. Daarbij komt dat deze onzekerheden zich in de toekomst vaker zouden kunnen voordoen door de steeds snellere en voortgaande technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Omdat er ook voorbeelden zijn geweest van de grote maatschappelijke impact van een faillissement, verwacht de AFM van accountants(organisaties) dat zij waakzaam zijn en blijven op het thema (dis)continuïteit in wettelijke controles.

De AFM heeft daarom vijf verwachtingen geformuleerd voor externe accountants. Op basis van interviews zijn vier oorzaken geïdentificeerd waarom externe accountants hun verantwoordelijkheid ten aanzien van (dis)continuïteit niet altijd goed oppakken. Mede op basis van deze oorzaken heeft de AFM vijf verwachtingen geformuleerd voor externe accountants. De AFM verwacht dat externe accountants...

1. **... een goed begrip hebben van hun controlecliënt, diens omgeving en factoren die relevant zijn voor de continuïteit van de onderneming (NV COS 570.10, 570.11 en 315).** Externe accountants moeten hierbij speciale aandacht hebben voor factoren die een risico kunnen vormen voor de continuïteit van de onderneming - niet alleen bij aanvang van de wettelijke controle, maar ook voortdurend tijdens de uitvoering. Dit impliceert ook dat externe accountants ervoor moeten waken niet alleen checklists af te werken. We raden externe accountants aan hierbij ook kennis te nemen van de door de NBA-werkgroep continuïteit ontwikkelde interactieve wegwijzer bij risicoanalyse.³⁰
2. **... een professioneel-kritische instelling hanteren.** Externe accountants moeten professioneel-kritisch zijn bij de uitvoering van risico-inschattingswerkzaamheden. En ook bij de uitvoering van aanvullende controlewerkzaamheden wanneer er gerede twijfel is of een onderneming haar continuïteit kan handhaven. Externe accountants moeten kritisch beoordelen of het bestuur een deugdelijke onderbouwing heeft voor de beoordeling van de continuïteit, de prognoses en de mitigerende plannen³¹, zelfs als het bestuur zelf ook onzekerheden van materieel belang heeft onderkend of het bestuur zelf specialisten heeft ingeschakeld. Dit vergt kritisch doorvragen en doordenken, bruto in plaats van netto redeneren (bijvoorbeeld door niet te redeneren dat als een *waiver* van de bank is verkregen er *dus* geen continuïteitsrisico meer is; de onderliggende oorzaken van de continuïteitsproblemen zijn daarmee namelijk niet weg), en oog te hebben voor (1) de mogelijke tendentie bij het bestuur om de zaken te rooskleurig voor te stellen (2) tegenstrijdige redeneringen en (3) andere tegenstrijdige controle-informatie. Waar nodig moeten externe accountants tijdig specialisten inschakelen.
3. **... zich bewust zijn van het palet aan controleverklaringen dat zij kunnen gebruiken.** In plaats van “default” toewerken naar een goedkeurende verklaring, kan een goedkeurende verklaring met

³⁰ NBA, 2024a.

³¹ Externe accountants moeten bijvoorbeeld kritisch zijn ten aanzien van de betrouwbaarheid van gegevens die zijn gebruikt om prognoses op te stellen, en de veronderstellingen die hieraan ten grondslag liggen.

een materiële onzekerheidsparagraaf, oordeelonthouding of een afkeurende verklaring passender zijn.

4. **... hun controlecliënten wijzen op de deponeringsplicht van de jaarrekening bij het handelsregister van de Kamer van Koophandel.** In de jaren voorafgaand aan een faillissement wordt in weinig gevallen een jaarrekening met controleverklaring gedeponéerd bij de Kamer van Koophandel. Het maatschappelijk verkeer moet op tijd geïnformeerd worden als er een onzekerheid van materieel belang is over de continuïteit van de onderneming.
5. **... niet bewust wachten met het afgeven van een controleverklaring - louter om onzekerheid over de toekomst van de onderneming te verminderen.** De controle kan soms lang duren wanneer er gerede twijfel is over de geschiktheid van de continuïteitsveronderstelling. Uit interviews kwam naar voren dat dit soms komt omdat de externe accountant onzekerheid wil verminderen, en daarom wacht met het afgeven van een controleverklaring.

De AFM heeft ook verwachtingen geformuleerd voor accountantsorganisaties om externe accountants te helpen bij de aanpak van (dis)continuïteit in wettelijke controles. De AFM verwacht dat accountantsorganisaties...:

1. **... zorgen voor procedures en richtlijnen om gebeurtenissen en omstandigheden die gerede twijfel over de continuïteit kunnen oproepen, tijdig te signaleren en hier opvolging aan te geven.** Hieronder valt ook, maar dit is niet beperkt tot, het opstellen van richtlijnen voor interne en externe consultatie, het aanbieden van trainingen (waarin aandacht wordt besteed aan het ontwikkelen van een brede blik en tijdige herkenning van signalen en rode vlaggen), het houden van leersessies, het delen van *good* en *bad practices* en het op centraal niveau monitoren van cliëntrisico's.
2. **... aandacht hebben voor gedrag en cultuur.** Hieronder valt ook, maar dit is niet beperkt tot, het stimuleren van een professioneel-kritische instelling en een brede blik, en het leren van fouten uit het verleden.

4.2 De AFM blijft aandacht houden voor (dis)continuïteit

De AFM is gematigd positief over de uitkomsten van deze verkenning. We hebben deze verkenning gedaan om te signaleren of er een probleem is in de sector als het gaat om de wijze waarop externe accountants hun verantwoordelijkheid nemen ten aanzien van de controle van (dis)continuïteit. Uit onze verkenning blijkt dat externe accountants over het algemeen serieus omgaan met het vervullen van deze verantwoordelijkheid en dat analyse van data die wij ontvangen van accountantsorganisaties erop duidt dat sprake is van een stijgende lijn in het aantal opgenomen materiële onzekerheidsparagrafen in controleverklaringen bij controlecliënten die later failliet zijn gegaan. Dat gezegd hebbende is en blijft het belangrijk dat blijft worden gewerkt aan het versterken van de professioneel-kritische instelling op het thema (dis)continuïteit. De AFM heeft daarom voor accountants(organisaties) verwachtingen geformuleerd ten aanzien van het thema (dis)continuïteit in wettelijke controles. Verder zijn ook de internationale controlestandaarden voor (dis)continuïteit aangescherpt en verduidelijkt.

In de toekomst zal de AFM aandacht blijven houden voor (dis)continuïteit. Onze verkenning geeft geen aanleiding op dit moment om een verdiepend thematisch onderzoek te doen. Wel verwachten wij dat accountants(organisaties) aandacht blijven houden voor het thema (dis)continuïteit en de door ons opgestelde verwachtingen in acht zullen nemen. We zullen zelf ook aandacht blijven geven aan dit onderwerp. Dit doen we onder andere met analyse van externe data en data die wij ontvangen van accountantsorganisaties. Daarbij houden we in ons toezicht oog voor macro-economische omstandigheden die aanleiding kunnen geven om de aandacht voor (dis)continuïteit te intensiveren. Ook blijven wij signalen en incidenten op het gebied van (dis)continuïteit opvolgen.

5. Bijlage: Onderzoeksmethode en overige bevindingen

Doel van de verkenning: het doel van onze verkenning is na te gaan hoe externe accountants hun verantwoordelijkheid ten aanzien van (dis)continuïteit in wettelijke controles op dit moment invullen. Onze verkenning richt zich niet op verslaggevingsaspecten die hiermee samenhangen.

Methode: literatuuranalyse, interviews en data-analyse. We hebben *geen* dossieronderzoek verricht.

Literatuuranalyse: In de basis hebben wij gebruik gemaakt van twee literatuur reviews (Carson et al., 2013; Geiger et al., 2021). De literatuuranalyse hebben we aangevuld met diverse andere relevante wetenschappelijke artikelen, vakpublicaties, en andere relevante rapporten.

Opbouw van de interviews: de interviews zijn opgebouwd in vier delen: het probleem (is er een probleem ten aanzien van de controle van (dis)continuïteit en zo ja, welk probleem), de oorzaken van dat probleem, de verantwoordelijkheid van de externe accountant en de rol van de AFM. De interviews van ongeveer een uur zijn online afgenomen.

Overzicht van de achtergrond van de geïnterviewden: soms hebben we meer dan 1 persoon van 1 instantie geïnterviewd.

Achtergrond	Aantal interviews (aantal geïnterviewden)
Externe accountants (waarvan sommigen met expertise op het gebied van (dis)continuïteit)	7 (9)
Ondernemingen	2 (2)
Banken	1 (2)
Beleggers(verenigingen)	2 (4)
Curatoren	1 (1)
Opleiding	1 (1)
Wetenschap	3 (5)
Andere (internationale) toezichthouders	3 (6)
Standaardzetter	1 (1)
Young profs	1 (3)
Interviews AFM-medewerkers	3 (3)

Data-analyse: Voor de data-analyse is gebruik gemaakt van data over 22.633 wettelijke controles door RV-accountantsorganisaties en 15.595 wettelijke controles door OOB-accountantsorganisaties die zijn uitgevoerd in de periode 2021 tot en met 2024. Wij hebben data ontvangen van accountantsorganisaties over wettelijke controles van in totaal 50 gecontroleerde entiteiten die in deze periode failliet zijn gegaan. In werkelijkheid kunnen meer entiteiten met een wettelijke controleplicht in deze periode failliet zijn gegaan. Dat komt, omdat veel entiteiten geen cijfers meer deponeren in het jaar voorafgaand aan het faillissement en er in veel gevallen geen wettelijke controles meer worden uitgevoerd (zie bijvoorbeeld Bosman et al., 2021). Deze entiteiten hebben we daarom niet mee kunnen nemen in onze analyse.

Overige uitkomsten: naast de belangrijkste uitkomsten delen wij ook nog een aantal andere interessante uitkomsten:

- **Bijna alle geïnterviewden herkennen type-1-fouten niet en vragen zich af of dit wel als fout bestempeld mag worden.** Een type-1-fout refereert aan een situatie waarin de externe accountant een materiële onzekerheidsparagraaf opneemt in de controleverklaring, maar de

gecontroleerde entiteit niet failliet gaat. Geïnterviewden zijn van mening dat een paragraaf alleen wordt opgenomen wanneer daar echte aanleiding voor is. Dit is in lijn met eerdere bevindingen in de literatuur (Geiger et al., 2024b). Bovendien vragen zij zich af of een type-1-fout wel een fout is, omdat een materiële onzekerheidsparagraaf een waarschuwingssignaal is en geen voorspeller van een faillissement.

- **De meeste geïnterviewden geven aan goed op de hoogte te zijn van de verantwoordelijkheid van de externe accountant als het gaat om de controle van (dis)continuïteit.** Een verwachtingskloof verwijst naar uiteenlopende verwachtingen over de werkzaamheden van de externe accountant: het maatschappelijk verkeer verwacht meer of andere werkzaamheden van de accountant dan dat zij daadwerkelijk doet. Geïnterviewden gaven aan goed op de hoogte te zijn van de werkzaamheden van de accountant, en dat een verwachtingskloof niet bestaat. Dit is tegengesteld aan de uitkomsten van het onderzoek door de Commissie toekomst accountancysector (2020) waarin het bestaan van de verwachtingskloof wel werd bevestigd. Dit kan komen doordat we voor onze verkenning geïnterviewden hebben geselecteerd die affiniteit met het onderwerp hebben, of omdat een verwachtingskloof daadwerkelijk niet bestaat.³²
- **Een beperkt aantal geïnterviewden geeft aan dat het maatschappelijk verkeer mogelijk niet het juiste idee heeft van de geldigheid van de controleverklaring.** Gebruikers verwachten dat de materiële onzekerheidsparagraaf een signaleerfunctie heeft die geldig is voor 12 maanden na het afgeven van de controleverklaring. Met de voorgestelde aanpassingen in ISA 570 (en daarmee ook NV COS 700) wordt dit bevestigd.
- **Een aantal geïnterviewden pleit voor invoering van een *resilience statement* of een verklaring omtrent levensvatbaarheid.** In een *resilience statement* geeft het bestuur een inschatting van de risico's voor het bestaan van de onderneming en haar businessmodel op de korte, middellange en lange termijn.³³ In een verklaring omtrent levensvatbaarheid van een onderneming wordt de externe accountant gevraagd om hier een uitspraak over te doen. Het innemen van een standpunt hierover valt buiten de scope van dit onderzoek.
- **Er zijn uiteenlopende meningen over de kwaliteit en informatiewaarde van de rapportage over continuïteit door de externe accountant.** Een aantal respondenten vonden de materiële onzekerheidsparagraaf informatief genoeg, terwijl andere respondenten het '*boilerplate*' noemden en ook meer cliënt-specifieke informatie wensen. Daarnaast brachten een aantal geïnterviewden de toegevoegde waarde ter sprake van de sinds boekjaar 2022 verplichte rapportage van de externe accountant over continuïteit in de controleverklaring. Sommige geïnterviewden vinden deze extra toelichting over de werkzaamheden die de externe accountant heeft uitgevoerd, helpend. Ze zien het als een manier om verantwoording af te leggen. Tegelijkertijd is een aantal geïnterviewden van mening dat het verwarring creëert bij de gebruikers, vooral bij ondernemingen die internationaal actief zijn en waar stakeholders mogelijk niet op de hoogte zijn van deze specifieke Nederlandse regel.³⁴ Mogelijk komt dit doordat er veel variatie is in de wijze waarop besturen van ondernemingen hun continuïteitsveronderstelling onderbouwen.³⁵ Het innemen van een standpunt over nut en noodzaak van deze sinds 2022 verplichte passage in de controleverklaring, valt buiten de scope van dit onderzoek.³⁶
- **Enkele geïnterviewden gaven aan dat zij het beeld hebben dat discontinuïteit soms volgt uit fraude.** Een van de oorzaken waarom het volgens deze geïnterviewden lastig is voor de externe

³² Zie bijvoorbeeld ook Pheijffer, 2020.

³³ Brydon, 2019

³⁴ NBA (2024b) concludeert dat cliënt-specifieke beschrijvingen beperkt worden toegepast in de sinds 2022 verplichte passage in de controleverklaring over de controleaanpak ten aanzien van (dis)continuïteit, en dat voor deze passage veel gebruik gemaakt wordt van voorbeeldteksten van de NBA.

³⁵ Brouwer, van der Reijden & Meijn, 2024

³⁶ Momenteel evalueert de NBA de rapportageverplichting over fraude en continuïteit in de controleverklaring (NBA, 2025).

accountant om continuïteitsrisico's te zien, is omdat het volgt uit een nog onontdekte fraude. Zo geeft een van de geïnterviewden aan dat fraude soms wordt gepleegd om dieperliggende oorzaken te verbloemen die zorgen over de continuïteit kunnen oproepen. Onderzoek toont echter aan dat de kans dat de externe accountant berispt wordt, groter is wanneer er sprake is van fraude in relatie tot discontinuïteit.³⁷ In onze verkenning hebben wij de relatie tussen fraude en (dis)continuïteit niet verder onderzocht.

³⁷ Eusler, Nickell & Rob, 2016

Bijlage: Referenties en geraadpleegde literatuur

- AFM (2024). AFM Agenda 2025. Geraadpleegd via: [Agenda](#)
- Audit Reform Lab (2024). Reward for failure: The paradox of audit partners' record payouts amidst poor audit quality. Geraadpleegd via: [reward-for-failure.pdf](#).
- Bazerman, M.H., Loewenstein, G. & Moore, D.A. (2002). Why good accountants do bad audits. *Harvard Business Review*, 80(11), pp. 96 – 103.
- Bérard, J., Brousseau, C. & Vanstraelen, A. (2019). Investor reaction to auditors' going concern emphasis of matter: Evidence from a natural experiment. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 38(2), pp. 1 – 69.
- Bosman, T., van der Kuip, M. & Janssen, W. (2021). Bankruptcy and auditor's reporting in the Netherlands. *Foundation for Auditing Research*, geraadpleegd via: <https://foundationforauditingresearch.org/wp-content/uploads/2024/11/bankruptcy-and-auditors-reporting-in-the-netherlands-manuscript-1.pdf>
- Brink-van der Meer, J.E. (2021). Curator vs. Accountant. Civielrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant voor fouten in de jaarrekeningcontrole en de rol van de curator. *Tijdschrift voor insolventierecht*, 2021(1), pp. 17-30.
- Brouwer, A., van der Reijden, N. & Meijn, D. (2024). Informatieverschaffing over continuïteit in het jaarverslag en de controleverklaring. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 98(6), pp. 365 – 378. [Informatieverschaffing over continuïteit in het jaarverslag en de controleverklaring](#)
- Brydon, Sir Donald (2019). Assess, assure and inform: Improving audit quality and effectiveness. Geraadpleegd via: [Independent Review into the Quality and Effectiveness of Audit](#)
- Carson, E., Fargher, N.L., Geiger, M.A., Lennox, C.S., Raghunandan, K & Willekens, M. (2013). Auditor reporting for going concern uncertainty: A research synthesis. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), pp. 353 – 384.
- Chen, K.C.W. & Church, B.K. (1996). Going concern opinions and the market's reaction to bankruptcy filings. *The Accounting Review*, 71(1), pp. 117 – 128.
- Commissie toekomst accountancysector (2020). Vertrouwen op controle. Geraadpleegd via: <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-51631d1f-b085-44a8-b04e-df5013a3b7e3/pdf>
- Dhaliwal, D.S., Lamoreaux, P., Lennox, C.S. & Mauler, L.M. (2015). Management influence on auditor selection and subsequent impairments of auditor independence during the post-SOX period. *Contemporary Accounting Research*, 32(2), pp. 575 – 607.
- Eusler, J., Nickell, E.B. & Robb, S.W.G. (2016). Fraud risk awareness and the likelihood of audit enforcement action. *Accounting Horizons*, 30(3), pp. 379 – 392.
- Francis, J.R. (2024). What exactly do we mean by audit quality? *Accounting in Europe*, 21(2), pp. 123 – 133. DOI: 10.1080/17449480.2023.2247410
- Feng, M. & Li, C. (2014). Are auditors professionally skeptical? Evidence from auditors' going-concern opinions and management earnings forecasts. *Journal of Accounting Research*, 52(5), pp. 1061 – 1085. [Are Auditors Professionally Skeptical? Evidence from Auditors' Going-Concern Opinions and Management Earnings Forecasts - FENG - 2014 - Journal of Accounting Research - Wiley Online Library](#)
- Geiger, M.A., Gold A. & Wallage, P. (2021). Auditor going concern reporting. A review of global research and future research opportunities. Routledge, ISBN: 978-0367649494.
- Geiger, M.A., Gold, A. & Wallage, P. (2024a). Practitioner perspectives on going concern opinion research and suggestions for further study: Part 2 – Reporting environment and decision-making process. *Accounting Horizons*, 38(2), pp. 169 – 178.
- Hofmann, M., Pott, C. & Quick, R. (2024). The impact of changes to auditors' reporting and audit committee strength on bank directors' perceptions and decisions: An experimental investigation. *International Journal of Auditing*, 28(2), pp. 408 – 431. [The impact of changes to auditors' reporting and audit committee strength on bank directors' perceptions and decisions: An experimental investigation - Höfmann - 2024 - International Journal of Auditing - Wiley Online Library](#)

- Hossain, S., Coulton, J. & Wang, J.J. (2023). Client importance and audit quality at the individual audit partner, office, and firm levels *Abacus*, 59(2), pp. 650 – 696. [Client Importance and Audit Quality at the Individual Audit Partner, Office, and Firm Levels - Hossain - 2023 - Abacus - Wiley Online Library](#)
- IAASB. (2025). ISA 570 (Revised 2024), Going concern. Geraadpleegd via: [ISA 570 \(Revised 2024\), Going Concern | IAASB](#).
- Kaplan, S.E. & Williams, D.D. (2013). Do going concern audit reports protect auditors from litigation? A simultaneous equations approach. *The Accounting Review*, 88(1), pp. 199 – 232.
- Kwartiermakers toekomst accountancy (2023). Druk en tegendruk: Slotrapportage kwartiermakers toekomst accountancy. Geraadpleegd via: <https://open.overheid.nl/documenten/92348e83-becb-4988-bdfc-4312f5a288c0/file>.
- Myers, L.A., Schmidt, J. & Wilkins, M. (2014). An investigation of recent changes in going concern reporting decisions among Big N and non-Big N auditors. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 43, pp. 155 – 172.
- NBA (2024a). Rode vlaggen bij het tijdig en adequaat signaleren van continuïteitsvraagstukken. Geraadpleegd via: [Rode vlaggen bij het tijdig en adequaat signaleren van continuïteitsvraagstukken](#)
- NBA (2024b). Analyse rapportering over continuïteit in de controleverklaringen 2022. Oob's en niet-oob's. Geraadpleegd via: [2024020_nba_onderzoek-continuïteit-in-de-controleverklaring-2022_1.pdf](#)
- NBA (2025). Enquête evaluatie Standaard 700 rapportageverplichting fraude en continuïteit. Geraadpleegd via: [Enquête evaluatie Standaard 700 rapportageverplichting fraude en continuïteit](#)
- Nieuw Amerongen, N. van & Pareren, J. van (2019). Vreemde ogen dwingen niet altijd. Een studie naar de invloed van onafhankelijkheid en joint audit op continuïteitsinschatting van de accountant. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 93(3-4), pp. 73 – 82.
- Pheijffer, M. (2020). Accountants: hou op met dat verwijzen naar het V-woord. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 94(1/2), pp. 37 – 45.
- Rabobank (2025). Minder faillissementen dan verwacht, maar piek voorlopig nog niet bereikt. Geraadpleegd via: [Minder faillissementen dan verwacht, maar piek voorlopig nog niet bereikt - Rabobank](#)
- Read, W.J. & Yezegel, A. (2016). Auditor tenure and going concern opinions for bankrupt clients: Additional evidence. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 35(1), pp. 163 – 179.
- Rechtspraak (2025). Wet homologatie onderhands akkoord (Whoa). Geraadpleegd via: [Procedure Wet homologatie onderhands akkoord \(Whoa\) | Rechtspraak](#)
- Reynolds, J.K. & Francis, J.R. (2000). Does size matter? The influence of large clients on office-level auditor reporting decisions. *Journal of Accounting and Economics*, 30(3), pp. 375 – 400.
- Routledge, J. (2025). Are going concern opinions issued prior to bankruptcy informative to trade creditors? *International Journal of Auditing*, in press. [Are Going Concern Opinions Issued Prior to Bankruptcy Informative to Trade Creditors? - Routledge - International Journal of Auditing - Wiley Online Library](#)
- Trotman, K.T. & Sng, J. (1989). The effect of hypothesis framing, prior expectations and cue diagnosticity on auditors' information choice. *Accounting, Organizations and Society*, 14(5-6), pp. 565 – 576.
- Wang, J. (2022). Management going concern disclosure, mitigation plan, and failure prediction – Implications from ASU 2014-15. *The Accounting Review*, 97(4), pp. 417 – 446.
- Zettler, E.L. & Pheiffer, M. (2018). Accountant, continuïteitsveronderstelling en het wetenschaps criterium. *Tijdschrift voor insolventierecht*, 2018(3), pp. 106-114. <https://doi.org/10.2308/TAR-2019-0432>

Referenties naar artikelen die we wel hebben gelezen maar waar we geen voetnoot voor hebben opgenomen:

- Alexeyeva, I. & Sundgren, S. (2022). Do going concern disclosures in the management report and audit report signal bankruptcy risk? Evidence from privately held firms. *International Journal of Auditing*, 26(2), pp. 171 – 192. Do going concern disclosures in the management report and audit report signal bankruptcy risk? Evidence from privately held firms - Alexeyeva - 2022 - International Journal of Auditing - Wiley Online Library
- Amin, K., Krishnan, J. & Yang, J.S. (2014). Going concern opinion and cost of equity. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(3), pp. 329 – 349.
- Cheng, S.F., Vyas, D, Wittenberg-Moerman, R. & Zhao, W. (2025). Exposure to superstar firms and financial distress. *Review of Accounting Studies*, 30, pp. 1355 – 1396. Exposure to superstar firms and financial distress
- Defond, M.L., Raghunandan, K & Subramanyam, K.R. (2002). Do non-audit service fees impair auditor independence? Evidence from going concern audit opinions. *Journal of Accounting Research*, 40(4), pp. 1247 – 1274.
- Desai, V., Desai, R. Kim, J.W. & Raghunandan, K. (2020). Are going concern issues disclosed in audit reports associated with subsequent bankruptcy? Evidence from the United States. *International Journal of Auditing*, 24(1), pp. 131 – 144. Are going-concern issues disclosed in audit reports associated with subsequent bankruptcy? Evidence from the United States - Desai - 2020 - International Journal of Auditing - Wiley Online Library --> Vooral winstgevendheid en liquiditeitsproblemen worden in controleverklaringen genoemd als oorzaken voor faillissementen. Voor Big N accountants is het opnemen van winstgevendheidproblemen geassocieerd met faillissement, terwijl voor kleinere accountants dit liquiditeit en solvabiliteit disclosure is.
- Dieleman, A. (2015). Gerede twijfel over continuïtzonzekeerheid is nog geen discontinuïteit. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 89(7/8), pp. 302 – 307.
- Dieleman, A. & Garvelink, J.F. (2016). Continuïtzonzekeerheid bij een opdracht tot het samenstellen van een jaarrekening. Noot bij uitspraak Accountantskamer 27 november 2015 (ECLI:NL:TACAKN:2015:126). *Tijdschrift voor Jaarrekeningrecht*, 1, pp. 21 – 25. TvJ 2016 01 binnenwerk.pdf
- Eeghen, L. van (2015). De continuïteitsveronderstelling bij (dreigende) insolventie (art. 2:384 lid 3 BW). *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 89(4), pp. 134 – 142.
- Feldmann, D. & Read, W.J. (2013). Going-concern audit opinions for bankrupt companies – impact of credit rating. *Managerial Auditing Journal*, 28(4), pp. 345 – 363.
- Geiger, M.A., Gold, A. & Wallage, P. (2019a). Auditor reporting for going-concern uncertainty: Research findings and implications for practitioners. FAR Practitioner Note, August.
- Geiger, M.A., Gold, A. & Wallage, P. (2019b). A synthesis of research on auditor reporting on going-concern uncertainty: An update and extension. Geraadpleegd via: 2019-09-01-far-wp-geiger2017a01-full1.pdf
- Geiger, M.A., Gold, A. & Wallage, P. (2024b). Practitioner perspectives on going concern opinion research and suggestions for further study: Part 1 – Outcomes and consequences. *Accounting Horizons*, 38(1), pp. 1 – 16.
- Gu, T., Wai Hui, K., Jiang, Y. & Simunic, D.A. (2025). Federal judge ideology and the going-concern reporting incentives of Big4 and non-Big4 auditors. *Contemporary Accounting Research*, 42(2), pp. 1106 – 1144. Federal judge ideology and the going-concern reporting incentives of Big 4 and non-Big 4 auditors - Gu - 2025 - Contemporary Accounting Research - Wiley Online Library
- Guo, F., Lin, C., Masli, A & Wilkins, M.S. (2021). Auditor responses to shareholder activism. *Contemporary Accounting Research*, 38(1), pp. 63 – 65. Auditor Responses to Shareholder Activism --> Wanneer er actieve aandeelhouders zijn, werkt de accountant conservatiever en als gevolg daarvan neemt de kans dat de organisatie een going concern opinion krijgt toe.
- Hardies, K., Vandenhaute, M. & Breesch, D. (2018). An analysis of auditors' going-concern reporting accuracy in private firms. *Accounting Horizons*, 32(4), pp. 117 – 132.

- Hoogendoorn, M. (2024). Conceptuele raamwerken en beginselen in 100 jaar MAB. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 98(5), pp. 169 – 186.
- Huang, T., Lin, Y., Chai, D. & Hairston, S. (2025). Are auditors insulated to positive client news? Evidence from audit fees and going-concern opinions. *Accounting & Finance*, in press. [Are auditors insulated to positive client news? Evidence from audit fees and going-concern opinions - Huang - Accounting & Finance - Wiley Online Library](#) --> Accountants minder waarschijnlijk om GCO te geven wanneer er veel positief nieuws is; accuraatheid van GCO stijgt met positief nieuws (afname type 1 en 2 fouten)
- Klaassen, J. (1984). Problemen met en bij waardering tegen actuele waarden. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 58(2/3), pp. 61 – 70.
- Knechel, W.R., Vanstraelen, A. & Zerni, M. (2014). Does the identity of engagement partners matter? An analysis of audit partner reporting decisions. *Contemporary Accounting Research*, 32(4), pp. 1443 – 1478.
- Li, L, Qi, B. & Zhang, P. (2024). The impacts of federal judge ideology on auditor litigation risk and auditor behavior. *Contemporary Accounting Research*, 41(3), pp. 1608 – 1638. [The impacts of federal judge ideology on auditor litigation risk and auditor behavior - Li - 2024 - Contemporary Accounting Research - Wiley Online Library](#)
- Magri, C. & Marchini, P.L. (2024). Audit quality and debt restructuring: evidence from Italy. *Managerial Auditing Journal*, 29(1), pp. 50 – 70. [EM-MAJJ230053 50..70](#) – hogere kwaliteit controle (in termen van omvang van accountant) is positief geassocieerd met de kans dat herstructurering van de schulden wordt goedgekeurd door de rechter in Italië
- Maksymov, E., Peecher, M., Sutherland, A. & Weber, J. (2024). Audit partners' role in material misstatement resolution: Survey and interview evidence. *Journal of Accounting Research*, 62(1), pp. 275 – 333. [Audit Partners' Role in Material Misstatement Resolution: Survey and Interview Evidence - MAKSYMOW - 2024 - Journal of Accounting Research - Wiley Online Library](#) – going concern maakt het lastiger om materiële fouten met het management op te lossen
- Schippers, A.V. (1983). De externe verslaggeving van ondernemingen en de signalering van continuïteitsgevaaren. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 57(4), pp. 145 – 153.
- Verhoeven, L.M.G., Mantelaers, E.J.H.J & Zoet, M. (2023). Richting een geautomatiseerde continuïteitsanalyse. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 97(5/6), pp. 145 – 151.
- Xu, X., Yang, L.L. & Zhang, J.H. (2022). How do auditors respond to client firms' technological peer pressure? Evidence from going-concern opinions. *Journal of Business Finance & Accounting*, 49(9-10), pp. 1553 – 1580. [How do auditors respond to client firms' technological peer pressure? Evidence from going-concern opinions - Xu - 2022 - Journal of Business Finance & Accounting - Wiley Online Library](#)
- Zhang, T, Kwack, S.Y., Si, Y. & Tian, G. (2023). Non-GAAP earnings reporting following going-concern opinions. *Accounting & Finance*, 63(3), pp. 3217 – 3252. [Non-GAAP earnings reporting following going-concern opinions - Zhang - 2023 - Accounting & Finance - Wiley Online Library](#)